

MARKÓ György

Csendőr tisztek a Magyar Királyi Honvéd Vezérkar főnökének bírósága előtt

1943. december 14-én korábban elképzelhetetlen tárgyalás kezdődött a Magyar Királyi Budapesti Honvéd Törvényszék Margit körúti épületében: magas rendfokozatú honvéd- és csendőr tisztek álltak a Honvéd Vezérkar főnökének bírósága előtt. A tárgyalásról a történeti szakirodalom sokáig csak HORTHY Miklós kormányzó kabinetirodájának a Magyar Országos Levéltárban őrzött kapcsolódó emlékeztetőjét ismerte,¹ majd 1985-ben került közlésre egy a Hadtörténelmi Levéltárból akkoriban előkerült dokumentum, – az egyszerűség kedvéért nevezzük tárgyalási jegyzőkönyvnek – szövege.² Mivel ez utóbbi okmánypublikáció részben a nevemhez fűződik, ez bátorít fel arra, hogy nem annyira korszakos történészként, mint inkább levéltárosként publikáljam a tárgyalással kapcsolatos kutatói tapasztalataimat.

A Magyar Királyi Honvéd Vezérkar főnöke bíróságának létrehozásáról és ítélezési gyakorlatáról még 1981-ben jelent meg egy rendkívül alapos tanulmány a Jogtudományi Közlönyben VARGYAI Gyula tollából.³ A bíróságot a 7650/1941. számú miniszterelnöki rendelet hozta létre 1941. október 30-án egyetlen törvényi tényállásban rögzített cselekmény privilegizált elbírálására. „... aki háború idején a magyar állam vagy szövetséges fegyveres erőinek vagy a velük közösen működő fegyveres erőnek szándékosan hátrányt vagy az ellenségnek szándékosan előnyt okoz...” azaz hűtlenséget követett el, annak a cselekményét a továbbiakban ez a különleges bíróság bírálta el.⁴ Különleges volt a bíróság elsősorban azért, mert nem csupán az ítélezés, de a vádemelés és bizonyos mértékig a nyomozás is hatáskörébe tartozott. A meghozott ítéleteket a vezérkari főnök erősítette meg, halálbüntetés kiszabása esetén a kegyelmi jogot is ő gyakorolta.

VARGYAI Gyula – helyesen – rámutatott arra, hogy az idézett törvényi tényállás „még keretszabálynak is alig volt tekinthető, parttalanná tétele így értelmezés kérdése volt csupán.” A neves jogtörténész az akkor rendelkezésére álló peranyagok alapján hozta meg szigorú ítéletét: „a vezérkari főnök ítélkező fóruma politikai bíróság volt, amely politikai értelemben nem vádlottak, hanem ellenfelek ... felett ítélkezett ...”⁵

A délvidéki razzia jó néhány tanulmány, sőt önálló monográfia témáját képezte már.⁶ Az 1960-as években pedig CSERES Tibor „Hideg napok” című regénye és az alapján készült film⁷ hívta fel a közvélemény figyelmét a magyar történelemnek erre a sötét epizódjára. A razzia eseményei ma már közismertek. A vérengzéssé fajult karhatalmi akcióról szállingózó hírek közfelháborodást váltottak ki a kortársak körében. BAJCSY-ZSILINSZKY Endre és ellenzéki képviselőtársai már 1942. január 29-én szigorú vizsgálatot követeltek a képviselőház külügyi bizottságának ülésén. Ugyancsak ő február 4-én HORTHY Miklós kormányzónak írt memorandumában követelte a bűnösök felelősségre vonását.⁸ A szakirodalom szerint a razzia keltette bel- és külpolitikai reakciók hozzájárultak a BÁRDOSSY-kormány bukásához is.⁹

SZOMBATHELYI Ferenc vezds., vezérkari főnök mindenesetre 1942. július 10-én ügyészi nyomozó eljárást rendelt el FEKETEHALMY-CZEYDNER Ferenc altbgy., majd pedig GRASSY József vörgy. és DEÁK László ezds. ellen. A gyanú szerint nevezettek a Délvidéken végrehajtott tisztogatási műveletek alatt alárendeltjeiket nem ellenőrizték kellőképpen és az észlelt kötelességszegéseikkel szemben a szükséges intézkedéseket nem tették meg. SZOMBATHELYI azonban idővel kínos dilemma elé került: vagy megtorlatlanul hagyja a túlkapásokért kétségtelenül felelősök tetteit, vagy elmarasztalásukkal káros hatást gyakorol a honvédség fegyelmére, hiszen a „megindítandó bünvádi eljárás eredménye ... alkalmas lett volna arra, hogy az alárendeltek ezreiben az előljáróikba és feljebbvalóikba vetett feltétlen bizalmat megingassa”. Ezért elérte a kormányzónál, hogy az 1942. augusztus 13-án a bünvádi eljárás megszüntetéséről határozzon.

Mivel a legfelsőbb kegyelmi elhatározás csak a honvéd egyénekre vonatkozott, ezért a a bűncselekmények elkövetésével gyanúsítható csendőrtisztek ellen továbbra is ügyészi nyomozó eljárás maradt folyamatban. Ennek során FEKETEHALMY-ékra nézve újabb terhelő adatok merültek fel, ezért CSATAY Lajos vezds., honvédelmi miniszter egy évvel később, 1943. szeptember 25-én arra kérte a kormányzót, hogy rendelje el ismételten a magas rendfokozatú honvédtisztek elleni bünvádi eljárás megindítását. HORTHY Miklós kormányzó október 11-én Gödöllőn kelt elhatározásával a kért engedélyt megadta.¹⁰ Általánosnak mondható az a történeti vélemény, amely szerint a honvéd- és csendőr tisztek bíróság elé állításának alapvetően külpolitikai célja volt, azaz hogy a KÁLLAY-kormányt szalonképesebbé tegye a nyugati hatalmak előtt.¹¹ A bíróság elé állított csendőr tisztek kezdettől úgy érezték, hogy rájuk a bűnbak szerepét osztották. Egyikük például a szovjet hadifogságból hazatérve így válaszolt a szűrőtáborban kitöltött kérdőív „volt-e büntetve” kérdésére: „kb. 10 hétre Vkf. bíróság ítélete miatt a vezetők felelősségének leplezése miatt.”¹²

A vádlottak nevét, a per idején viselt rendfokozatukat (zárójelben a razzia idején viselt rendfokozattal), a razzia idején betöltött beosztásukat, a kiszabott ítélet (főbüntetés) mértékét a mellékelt táblázat tartalmazza. **(I. sz. melléklet)**

A bíróság elnöke NÁDAY István vezds., tagjai KISS János altbgy. és NÉMETH József altbgy. voltak. A tárgyalásvezető dr. BABÓS József hadbíró ezds., a vádló pedig dr. GAZDA Imre hadbíró szds. volt. A jegyzőkönyvet dr. JOLSVAY Alajos hadbíró fhdgy. vezette. A tárgyalás a nyilvánosság kizárásával folyt le, de azon a katonai bünvádi perrendtartás előírásai értelmében két ügynevezett bizalmi, a csendőrséghez kötődő FARAGHÓ Gábor altbgy. és PINCZÉS Zoltán vörgy. is részt vett.¹³

A meglehetősen kényes elnöki tisztet nem véletlenül tölthette be HORTHY kormányzó bizalmasa, a fegyverszüneti puhatolózó tárgyalásokra 1944. szeptember 22-én Olaszországba átrepült NÁDAY István vezds.

Van olyan vélemény, mely szerint nem lehetett véletlen, hogy KISS János altbgy. és társai ügyben egy évvel később már a nyilas honvédelmi miniszter helyetteseként FEKETEHALMY-CZEYDNER írta alá a vádparancsot.¹⁴

Az 1980-as évek elején kerültek a Hadtörténelmi Levéltárba a katonai bíróságok 1945–1955 között keletkezett bűnügyi iratai. Ezek ellenőrző rendezése során került kezembe a Budapesti Katonai Törvényszéken GERENCSEY Mihály ellen indított eljárás iratanyaga. A cső. fhdgy. 1945. február 5-én Budán esett szovjet hadifogságba, ahonnan csak 1950 decemberében térhetett haza. A kazincbarcikai internálótáborba került, majd onnan bíróság elé. A katonai törvényszék szigorú ítéletét a Katonai Főtörvényszék 1951. december 7-én emelte jogerőre. A kiszabott 15 évből azonban csak ötöt kellett letöltenie, 1956. július 24-én feltételesen szabadlábra helyezték. 1956. december 4-én elnöki tanácsi kegyelemben részesült, végezetül a Legfelsőbb Bíróság 2001-ben büncselekmény hiányában felmentette a háborús bűntett miatt emelt vád alól.¹⁵

A volt csendőr tiszt elleni 1951-es eljárás anyagában elfekszik egy feljegyzés, amelyet 1951. június 8-án KESZTHELYI József áv. alhdy. írt a bíróság vezetőinek. Kérte a „Jegyzetek az újvidéki perrel kapcsolatban” címet viselő melléklet felhasználás utáni visszajuttatását a Budapesti Megyei Bírósághoz „a Feketehalmy Czeidner [sic!] és társai ellen folyamatba tett bűnüggyel kapcsolatban ... az eredeti ügyirathoz való csatolás végett.” A visszajuttatás elmaradt, a dokumentum 34 évig egy mellékszerplő peranyagában rejtőzött és így ez a 24 sűrűn gépelt oldal terjedelmű irat csak 1985-ben jelenhetett meg a Hadtörténelmi Közlemények az évi 2. számában. Az okmánypublikációhoz a korszak és a téma neves szakértője A. SÁJTI Enikő írta a bevezetőt, míg rám hárult az iratban szereplő személyekkel kapcsolatos lábjegyzetek összeállítása.

Az irat kétséget kizárólag hiteles, még ha mellőzi is egy tárgyalási jegyzőkönyv szokásos formai elemeit. Véleményem szerint az emlékeztetőt valószínűsíthetően gyorsírással feljegyzései alapján dr. JOLSVAY Alajos hadbíró fhdgy. állította össze a későbbi hitelesített jegyzőkönyv megszerkesztése céljából. Az ő közreműködését bizonyítja az 1943. december 20-án keltezett bejegyzés: „Bárdossy László ny.[ugállományú] miniszterelnök: Kihallgatása alkalmával nem voltam jelen.” Nyilvánvaló, hogy a volt kormányfő meghallgatásakor a bíróság tagjait, a vádlót és a tárgyalásvezetőt nem küldték ki a teremből.

A dokumentum csonkán maradt az utókorra, utolsó oldalai hiányoznak. A 24. teleírt oldal alján a szöveg a következőképpen megszakad: FEKETEHALMY-CZEYDNER védőügyvédje, „dr. Tanos Dezső védőbeszéde 1944. jan[uár] 14-én kellett volna, hogy elhangozzék. A sza-”. A valószínű folytatás: „bad-lábon védekező vádlott a tárgyalóteremben nem jelent meg”. A tárgyalás ezt követően még öt napon át tartott, az ekkor elhangzottokról az újabban előkerült ítélet alapján alkothatunk képet.

Közismert, hogy a Simon Wiesenthal Központ „Utolsó esély akciója” ismét ráirányította a közvélemény figyelmét a délvidéki razziával kapcsolatos eseményekre és személyekre. Meggyőződésem, hogy rossz célpontot választottak. Természetesen dr. KÉPÍRÓ Sándornak – akár az igazságszolgáltatás fórumai előtt is – helyt kell állnia törvénysértő tetteiért ha ilyenek voltak, de az ő akkori esetleges törvényellenes cselekményeinek súlya semmiképpen sem mérhető a vérengzéssé fajult karhatalmi akció valódi vezetőinek felelősségéhez. Véleményemet – bár meglehetősen visszafogottan – már 1985-ben jeleztem egy lábjegyzetben. Feltűnt ugyanis, hogy CSERES Tibor regényében a szereplők „közül miért egyedül dr. Képiró szerepel eredeti nevén, és miért a legnegatívabb (inkább dr. Zöldi Mártonra illő) beállításban”?¹⁶ Valószínűleg egyszerűen balszerencséje volt, az érezhetően korabeli forrásokat is felhasználó író „beleszerelmesedett” ebbe a beszélő névbe és átemelve regényébe egy ellenszenves figurának kölcsönözte azt.

Az egykori XIII. rendű vádlott napjainkban ismét nevének köszönhetette meghurcoltatását. A regény teremtette ismertség miatt felfigyeltek arra a telefonkönyvben, vagy esetleg a lakóház kapualjáj-

ban kifüggesztett lakónévjegyzéken. Cinikusan hangzik és a sajtó által emberi méltóságában mélyen megsértett idős embert semmiképpen sem vigasztalja, hogy a Wiesenthal Központ akciója révén viszont a történettudomány gazdagodott egy eddig lappangó forrással, az 1944. január 22-én írásba foglalt ítélettel.

A szerb ügyészi szervek ugyanis nemzetközi jogsegélyegyezmény keretében megküldtek egy vastag, 123 megszámozott oldalból és egy előlapból álló dokumentumot magyar partnereiknek. A Legfőbb Ügyészség – a közgyűjtemény kérésére – egy másolati példányt eljuttatott a Hadtörténelmi Levéltárba is. Bár végleges véleményt csak a Szerbiában őrzött irat megsemmisítése után lehetne alkotni, meggyőződésem szerint az eredeti ítélet egyik másodlati példányáról készített másolat került Magyarországra! A fedőlapon szerb nyelven a bíróság megnevezése és az ítélet száma szerepel „magyar szöveg” megjelöléssel. Az utolsó oldalon „A fordítás hiteles: Novi Sad, 1944. szeptember hó 30-án [olvashatatlan aláírású] referens” magyar szöveg úgy is értelmezhető, mintha egy magyar dokumentumot először szerbre, majd azt vissza magyarra fordítottak volna. Lehetséges az is, hogy erről az írátról készült egy szerb nyelvű fordítás és annak hitelességét igazolta az ismeretlen jugoszláv tisztviselő. Az 1944. szeptemberi 30-i időpont azonban végképp összekuszálja a szálat: Újvidéket ekkor még nem hagyták el a magyar csapatok,¹⁷ egy magyar tisztviselő pedig nem használta a Novi Sad elnevezést.

Mindenesetre a dokumentum rendelkezik mindazokkal a formai elemekkel, amelyek a Magyar Királyi Honvéd Vezérkar főnöke bíróságának ítéleteit jellemzik. Ilyen a fejléc, a szöveg tagolása, a záradék. Az iratot, az azt jegyző személyek (tárgyalásvezető, jegyzőkönyvvezető, vezérkari főnök) nem írták alá, de ez egy ilyen legkevesebb 25–30 példányban készült anyagnál nem is volt szokásban. A szöveg sortávolsága változó, még az sem kizárt, hogy több különböző típusú írógépet használtak leírásakor. Az iraton több helyen az „Archiv Jugoszlavije Belgrad” latin betűs tulajdoni bélyegző, illetve minden oldal felső részén a cirill betűs „Archiv Srbija i Crna Gora” felirat a valószínű lelőhelyre, a központi állami levéltárra utal. Az itt őrzött példányról a telefaxon történő továbbítás technikai igényei miatt minden bizonnyal kicsinyítéssel készítettek másolatot. Az eredeti példány helyszíni vizsgálata a továbbítás során előfordult hibák miatt is kívánatos lenne.

Mindenesetre a történeti irodalom egy rendkívül értékes, napjainkig lappangó forrással gyarapodott.¹⁸ Értékét növeli, hogy szövegébe foglaltak több olyan, a razziaival kapcsolatban keletkezett korabeli katonai dokumentumot, amelyek eredeti példánya azóta elkallódott, vagy megsemmisült. Az ítélet tanulmányozásával az eddig ismerteknél jóval részletesebb és ezért talán árnyaltabb képet kaphatunk a délvidéki razzia történéseiről.

A vádlottak közül többen az ítélethozatal előtt Németországba szöktek. A magyar kormány április 18-án a Magyar Távirati Iroda által hozta nyilvánosságra álláspontját: „a magyar katonai történelemben példa nélkül álló, megdöbbentő eset történt. Magas rangú katonák megszöktek a felelősségre vonás előtt.”¹⁹ Ezek után az ítélet csak azon 11 csendőr tiszt ellen született, akiket már január 15-én vizsgálati fogságba helyeztek. A szökés és az ítélet egyaránt súlyosan megterhelte a magyar-német viszonyt.²⁰

Magyarország németek által történt megszállása után természetesen gyökeresen megváltozott a helyzet. A Német Birodalom magyarországi teljhatalmú megbízottja, Edmund VEESENMAYER 1944. március 30-án követelte SZTÓJAY Döme miniszterelnöktől a peres eljárás végleges megszüntetését és a vádlottak teljes rehabilitációját. A birodalmi külügyminisztériumnak küldött másnapi jelentése szerint „az elsőt megígérték, az utóbbit még vizsgálják.”²¹ Idővel erre is sor került, a Honvédségi Közlöny 1944. május 31-i számában látott napvilágot az a rendelet, amely a lefokozott csendőrtisztek tiszti rendfokozatba való visszahelyezéséről intézkedett.²²

FEKETEHALMY-CZEYDNER és Németországba szökött társai szerepet vállaltak a nyilas érában is. Az kevésbé ismert, hogy az államapparátus „hungarista átállítása”, azaz a nyilasokkal nem szimpatizáló katonatisztek, tisztviselők állásukból történt kiszorítása keretében hajsza indult a délvidéki eljárásokban többszörösen érintett dr. BABÓS József hadbíró ezds. ellen is. A rendkívül érdekes ügyről BONHARDT Attila állított össze egy okmánypublikációt, de annak közlésétől 1985-ben a Hadtörténelmi Közlemények még kénytelen volt elzárkózni.²³

Az 1945 utáni államvédelmi szervezetek kiemelt figyelmet fordítottak a háborús bűnösnek tekintett személyek felkutatására és bíróság elé állítására.²⁴ Még folytak a harcok Budán, amikor a korábbi per IV. rendű vádlottját, BÁTORY Géza cső.alez.-t fogságba esése után, 1945. február 6-án kihallgatták a magyar államrendőr politikai rendészeti osztályán, azaz az ÁVO, majd ÁVH jogelődjénél.²⁵

Az államvédelmi szerv vezetői egy 1967. március 1-én keltezett összeállításukban három szakaszra osztották a délvidéki eseményekben szerepet játszó honvéd- és csendőrtisztek elleni eljárásokat.²⁶

Az elsőbe sorolták a közvetlenül a háború után lefolytatott ügyeket, amelyek során a főbűnösnek tekintett személyeket kiadták Jugoszláviának. Az 1945–1946-os periódusban közel 60 személy fele-

lősségre vonása történt meg. A második szakaszban 1946–1950 között „módszeres felderítést folytattak a nyomozó hatóságok ... Ez idő alatt kb. 30–35 ügyben kb. 120–130 személyt vontak büntetőjogi-lag felelősségre.”²⁷

GERENCSÉRY Mihályhoz hasonlóan ugyanis a csendőr tisztek zöme 1950-ben térhetett csak vissza a szovjet hadifogságból. Mindenkinek ki kellett töltenie a már hivatkozott kérdőívet, majd az adatok egyeztetése után nagy részük a kazincbarcikai internáló táborba került.²⁸ 1953 nyarán, a NAGY Imre első kormányra kerülésekor meghirdetett „szocialista törvényesség” kampány esetükben azt jelentette, hogy utólag bíróság elé kerültek és elítélték őket. Jellemző a törvényességre, hogy a Budapesti Megyei Bíróság 0343/1953. szám alatt szeptember 25-én Kistarcsán tartott tárgyalásán három csendőr tiszthelyettest és két volt határvadászt, majd november 20-án már Budapesten, de ugyanezen ítéletszám alatt hat honvéd-, csendőr- és rendőr tisztet ítélt 7–15 év közötti börtönbüntetésre.²⁹

1956 nyarán azonban ezeket az ítéleteket sorban felülvizsgálták. Az ügyészi álláspont a következő volt dr. TÓTH Zoltán volt r. fhdgy. ügyében: „nevezett esetében az eljáró bíróság túlzott ítéletet hozott, amely nem állt arányban az elkövetett cselekménnyel.”³⁰ Hasonlóan érveltek dr. KACSKOVICS Balázs mentesítése mellett: „nem nyert beigazolást, hogy Kacs Kovics az újvidéki személyek őrizetbe vételén kívül közvetlenül részt vett volna emberek törvénytelen megkínzásában, illetve meggyilkolásában.”³¹ Visszatérő érv volt továbbá, hogy a bűncselekmény elkövetése óta hosszú idő telt el, a büntető eljárás túlságosan elhúzódott, a hadifogsággal együtt közel 12 éve vannak őrizetben. Valamennyien elnöki tanácsi kegyelemben részesültek és szabadlábra kerültek.

Roszbabul jártak a harmadik csoportba sorolt zömmel csendőr tiszthelyettesek. Őket a forradalmat követő megtorlás során vonták felelősségre – a hatalom demonstrálni akarta, hogy az „ellenforradalmárok” között ott voltak a „régí rend” feltétlen kiszolgálói, a csendőrök is. Az általam vizsgált perben tanúként kihallgatott KISFALVY Bertalan volt cső. főrm. 10 év börtönbüntetést kapott, de például ÖKRÖS Vince egykori cső. főörtm.-öt háborús bűnősként végezték ki 1959. október 2-án.³²

Az állambiztonsági szervezetek legtovább a „Hadihajósok” fedőnevű ügyjelzésen dolgoztak. Ezt az ügyet 1967-ben csak azért zárták le, mert az újvidéki strandon történt kivégzésekért kétségkívül felelős KOROMPAY Gusztáv volt főhajónagy (megfelel a főhadnagyi rendfokozatnak) és több volt folyamőr társa külföldön tartózkodott és nem volt remény a felelősségre vonásukra.³³

Az időközben szabadlábra került csendőr tisztek a rendszer potenciális ellenségeiről összeállított alapnyilvántartásba kerültek. Többükről úgynevezett figyelő dossziét állítottak fel, amelybe folyamatosan gyűjtötték az illetőről beérkezett adatokat, ügynökjelentéseket.³⁴ A nyilvántartás eleinte fonetikai rendbe sorolt kartonokból állt, amelyek a cselekmény rövid leírása mellett utaltak az irattározott vizsgálati és egyéb dossziéokra is. Később ezekből az adatokból állt össze az Egyesített Gépi Prioráló Rendszer elnevezésű számítógépes adatbázis. A vizsgálati dossziék névmutatóiban a nevek mellett 1989 nyarán piros tintával eszközölt bejegyzések jelzik, hogy ekkor az illetők – részben idős koruk, részben a politikai változások előszeleként – kikerültek az operatív nyilvántartásból.

Közlendőmet a témához fűződő személyes érintettségem taglalásával kezdtem. Engedtessek meg, hogy lezárásként ismét egy személyes emlékemet idézzem fel. A napokban módom nyílt több iratanyagba betekintnem az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában, az egyik dossziéből egy jellegzetes, szürke színű boríték hullott ki, jobb felső sarkában „Markó” felirattal. „Mi lehet ez?” – töprengtem, hiszen ez az iratcsomó korábban még nem volt a kezemben. Amikor a szürke borítékot kibontottam, abban néhány oldal másolatot találtam, amelyet még 1989-ben a koncepciós perek felülvizsgálatára NÉMETH Miklós miniszterelnök által felkért történész-jogász bizottság tagjaként kértem ki egy ismerős csendőr tisztről, nem is annyira szakmai, mint inkább emberi kíváncsiságtól vezérelve.

1989-ben tehát még javában működött az állambiztonsági nyilvántartás, ugyanakkor már – igaz, hogy miniszterelnöki utasításra – résnyire kitért az iratokat őrző egykori banktrezor ajtaja. Még nyolc évnek kellett azonban elteltie, vezetésemmel megalakuljon a Történeti Hivatal, az állambiztonsági szaklevéltár [Állambiztonsági Szolgálatok Történelmi Levéltára (ÁSZTL)] jogelődje, mint a közelmúlttal való szembenézés megkerülhetetlen forrásait őrző, az állampolgári betekintést és a tudományos kutatást törvényes keretek között szolgáló közgyűjtemény. Most már tényleg csak a kutatók elszántságán múlik, hogy feldolgozzák ezt a korábban mindig az aktuális politikai elvárásoknak megfelelően értelmezett történetet.

Jegyzetek:

¹ MARKÓ: *Magyarország és a második világháború.* ; Idem: *Horthy-Magyarország részvétele Jugoszlávia megtámadásában és megszállásában 1941-1945.*

² A. SAJTI-MARKÓ

- ³ VARGYAI
⁴ 1930/III. tc.
⁵ VARGYAI: op. cit. 373. p.
⁶ A. SAJTI: 306. p. ; BUZÁSI: 125. p.
⁷ *Hideg napok*. Magyar filmdráma. 1966. Rendező: KOVÁCS András. Főszereplők: LATINOVITS Zoltán, DARVAS Iván, SZILÁGYI Tibor, SZIRTES Ádám, BARA Margit, VAS Éva, SZEMES Mari. (www.tevefilm.hu)
⁸ A. SAJTI: op. cit. 165-166. p.
⁹ JUHÁSZ 275. p.
¹⁰ HL HM elnöki 63 484 / 1943 13. p.
¹¹ A. SAJTI: op. cit. 183. p. ; BUZÁS op. cit. 95-96. p.
¹² GERENCSEY Mihály által kitöltött kérdőív 1950. XII. 3-án. ÁSZTL V. – 32. 304, 8. p.
¹³ A tárgyalási jegyzőkönyvben FARAGHÓ Gábor tévesen Ödönként szerepel. SZAKÁLY 407. p.
¹⁴ MARKÓ: *Horthy-Magyarország részvétele Jugoszlávia megtámadásában és megszállásában 1941-1945*. 399. p.
¹⁵ HL BKT 2925/1951. (Itt elfekszik a legfelsőbb bíróság 2001. XI. 19-én meghozott 2319/2001. számú ítéletének egy példánya.) ; ÁSZTL V-32.304, GERENCSEY Mihály operatív nyilvántartó kartonja.
¹⁶ A. SAJTI – MARKÓ: op. cit. 438. p. és 76. hivatkozás.
¹⁷ A szegedi V. honvéd kerületi parancsnokság 1944. X. 8-án rendelte el Bács-Bodrog vármegye déli részének hadműveleti kiürítését. Újvidék október 23-án esett el.
MARKÓ: *Horthy-Magyarország részvétele Jugoszlávia megtámadásában és megszállásában 1941-1945*. 476-7479. p.
A. SAJTI: op. cit. 228. p.
¹⁸ Korábban az irat jugoszláv bírósági (esetleg állambiztonsági) irattárban történő őrzését valószínűsíti, hogy a korszakában valamennyi számba jöhető forrást hasznosító „*Horthy-Magyarország részvétele Jugoszlávia megtámadásában és megszállásában 1941-1945*.” című mű magyar és jugoszláv szerkesztői nem ismerték és nem használták azt. Erre utal, hogy szerintük a fő bűnösök Németországba történt szökése miatt nem került sor a tárgyalás befejezésére és így ítélethozatalra sem!
Loc. cit. 399. p. 10. hivatkozás.
¹⁹ BUZÁS op. cit.: 97. p.
²⁰ HL HVFB 448/1943. A legfelsőbb ügyészségtől megkapott iratmásolat. ; FEKETEHALMY, GRASSY, DEÁK és dr. ZÖLDI szökése. MARKÓ: *Horthy-Magyarország részvétele Jugoszlávia megtámadásában és megszállásában 1941-1945*. 399–405. p.
²¹ *Wilhelmstrasse és Magyarország*. 807. p.
²² HK LXX. évf. (1944) 24. sz. 470. p.
²³ BONHARDT
²⁴ KOVÁCS ; OKVÁTH
²⁵ ÁSZTL A-1116, 41. p.
²⁶ ÁSZTL A-1116, 315–319. p.
²⁷ Jellemző adalék, hogy dr. BABOS József így szerepelt az 1959. VI. 29-én kelt névsorban: „cső. (csendőr) ezds. (ezredes) hdb. (hadbíró) A Kárpát-csoport ügyésze. Délvidéki tömeggyilkos. Fekete és társai ügyében dolgozott.” Loc. cit. 193. p. és 317. p.
²⁸ Dr. KACSKOVICS Balázs és BUDUR Károly hiába hagyta választ nélkül a kérdőív 18. számú „volt e büntetve” kérdését, nem tudták kijátszani az éber hatóságot.
ÁSZTL V-20.104. és ÁSZTL V-20. 204.
²⁹ 1954. I. 27-én a legfelsőbb bíróság észlelte az adminisztrációs hibákat és egyesítette a két ügyet.
ÁSZTL V-164. 632.
³⁰ ÁSZTL V-82. 998/2.
³¹ ÁSZTL V-20.224.
³² ÁSZTL KISFALVY és ÖKRÖS operatív nyilvántartó kartonjai.
³³ ÁSZTL A-1116, 319. p.
³⁴ GERENCSEY Mihály – időközben megsemmisített – figyelő dossziéjának száma F-3307 volt. ÁSZTL V-32.304.

A jegyzetekben alkalmazott rövidítések:

MONOGRÁFIÁK és KISMONOGRÁFIÁK

- A. SAJTI — A. SAJTI Enikő: *Délvidék 1941-1944. A magyar kormányok délszláv politikája*. Budapest, 1987, Kossuth.
BUZÁSI — BUZÁSI János: *Az újvidéki „razzia”*. Budapest, 1963, Kossuth.
JUHÁSZ — JUHÁSZ Gyula: *Magyarország külpolitikája 1919-1945*. Budapest, 1975², Kossuth.

TANULMÁNYOK

- A. SAJTI-MARKÓ — A. SAJTI Enikő – MARKÓ György: Ismeretlen dokumentum az 1942. januári délvidéki razzia résztvevőinek peréről. (1943. XII. 14. – 1944. I. 14.) *Hadtörténelmi Közlemények*, XLVIII. évf. (1985) 2. sz. 426–456. p.

KÉZIRATOK

- BONHARDT — BONHARDT Attila: *Egy dokumentum a honvédség „hungarista átállításáról” 1944. október 16.-a után*. Kézirat. 26. p. A kézirat a szerző tulajdonában.
KOVÁCS — KOVÁCS Zoltán András: *Csendőrsors Magyarországon 1945 után*. Ph.D. disszertáció. (PTE-BTK) Pécs, 2010.
VARGYAI — VARGYAI Gyula: A vezérkari főnök bíróságának ítélezési gyakorlata a második világháború időszakában. *Jogtudományi Közlöny*, XXXVI. évf. (1981) 5. sz. 365–373. p.

DOKUMENTUMGYŰJTEMÉNYEK

- MARKÓ: *Magyarország és a második világháború.* — MARKÓ György (szerk.): *Magyarország és a második világháború.* Budapest, 1961, Kossuth, 164. sz. irat. 387–393. p.
- MARKÓ: *Horthy-Magyarország részvétele Jugoszlávia megtámadásában és megszállásában 1941-1945.* — MARKÓ György (szerk.): *Horthy-Magyarország részvétele Jugoszlávia megtámadásában és megszállásában 1941-1945.* Budapest-Belgrád, 1986, Hadtörténeti Intézet és Múzeum, 174. számú irat. 394–399. p.
- OKVÁTH — OKVÁTH Imre (szerk.): *Katonai perek a kommunista diktatúra időszakában 1945-1958.* Budapest, 2001, Történelmi Hivatal. 103-140. p.
- Wilhelmstrasse és Magyarország.* — *Wilhelmstrasse és Magyarország. Német diplomáciai iratok Magyarországról 1933-1944.* Budapest, 1968, Kossuth.

BIOGRÁFIÁK

- SZAKÁLY — SZAKÁLY Sándor: *A magyar katonai felső vezetés 1938-1945.* Budapest, 2003², Ister.

IRAT-, DOKUMENTUM- és LEVÉLTÁRAK

- ÁSZTL — Állambiztonsági Szolgálatok Történelmi Levéltára.
- HL BKT — Hadtörténelmi Levéltár Budapesti Katonai Törvényszék iratainak gyűjteménye.
- HL HM elnöki — Hadtörténelmi Levéltár Honvédelmi Minisztérium elnökségi iratok gyűjteménye.
- HL HVFB — Hadtörténelmi Levéltár Magyar Királyi Honvéd Vezérkar főnöke bírósága iratainak gyűjteménye.

JOGSZABÁLYGYŰJTEMÉNYEK

- HK LXX. évf. (1944) 24. sz. — *Honvédségi Közlöny*, LXX. évf. (1944) 24. sz.

JOGSZABÁLYOK

- 1930/III. tc. — 1930/III. tc. a katonai büntetőtörvénykönyv életbeléptetéséről és a közönséges bűncselekmények egyes rendelkezéseinek ezzel kapcsolatos módosításáról és kiegészítéséről.

Mellékletek jegyzékeI. sz. melléklet

Ítéletek csendőrtisztek ügyében. 79

Ítéletek csendőrtisztek ügyében

Név, rendfokozat (zárójelben a razzia idején)	Beosztás a razzia idején	Ítélet (főbüntetés)
FEKETEHALMY-CZEYDNER Ferenc nyá. altbgy.	a szegedi V. hadtest parancsnoka, a Délvidékre kirendelt karhatalom vezetője	az ítélethozatal előtt 1944. január 15-én Németországba szökött
GRASSY József vör. (vezérkari ezds.)	a 15. gyalogdandár parancsnoka, Újvidék állomásparancsnoka	az ítélethozatal előtt 1944. január 15-én Németországba szökött
DEÁK László nyá. ezds.	a 9. gyalogezred parancsnoka, a Zsablyán és környékén tevékenykedő karhatalom irányítója	az ítélethozatal előtt 1944. január 15-én Németországba szökött
BÁTORY Géza cső. alez.	az újvidéki csendőrosztály parancsnoka	15 év fegyház
GAÁL Lajos cső. alez.	az újvidéki csendőriskola parancsnoka	15 év fegyház
FÓTY Ferenc nyá. cső. alez. (ör. gy.)	a Vezérkari Főnökség 2. osztály, D (kémelhárító) alosztályának a Délvidékre rendelt összekötő tisztje	15 év fegyház
HORKAY József cső. alez. (ör. gy.)	az V. hadtest II. (felderítő) osztályához tartozó csendőrnnyomozók parancsnoka	15 év fegyház
STÉPÁN László cső. szds. (fhdgy.)	a Csurogra kirendelt karhatalom parancsnoka	14 év fegyház
dr. KUN Imre cső. szds.	járőrparancsnok	11 év fegyház
dr. CSAKI József cső. szds.	járőrparancsnok	10 év fegyház
BUDUR Károly cső. szds.	járőrparancsnok	12 év fegyház
dr. KACSKOVICS Balázs cső. szds.	járőrparancsnok	10 év fegyház
dr. KÉPÍRÓ Sándor cső. szds. (fhdgy.)	járőrparancsnok	10 év fegyház
GERENCSEY Mihály cső. fhdgy. (hdgy)	csendőr szárnyparancsnok-helyettes Újvidéken, járőrparancsnok	10 év fegyház
dr. ZÖLDI Márton cső. szds. (fhdgy.)	a szekszárdi csendőr gyalogtanosztály állományából Újvidékre vezényelt járőrparancsnok	az ítélethozatal előtt 1944. január 14-én Németországba szökött

Forrás: A. SAJTI Enikő – MARKÓ György: Ismeretlen dokumentumok az 1942. januári délvidéki razzia résztvevőinek peréről. (1943. XII. 14. – 1944. I. 14.). *Hadtörténelmi Közlemények*, XLVIII. évf. (1985) 2. sz. 426–456. p.